

Materiały do poznania rozmieszczenia sówkowatych (Lepidoptera: Noctuidae) na obszarze Polski

Contribution to the knowledge of the noctuid moths (Lepidoptera: Noctuidae) in Poland

Janusz NOWACKI¹, Roman WĄSALA²

Katedra Entomologii i Ochrony Środowiska, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań,

¹e-mail: janusz.nowacki@up.poznan.pl, ORCID: 0000-0003-0221-0282

²e-mail: roman.wasala@up.poznan.pl, ORCID: 0000-0002-7825-3273

ABSTRACT: The study presents new localities for 12 rare species of noctuid moths in Poland. Those species were reported from the different regions.

KEY WORDS: Lepidoptera, Noctuidae, new records, Poland.

Wstęp

Obszar Polski należy do stosunkowo dobrze poznanych pod względem rozszereżenia sówek (Lepidoptera: Noctuoidea: Nolidae, Erebiidae, Noctuidae). W znacznym stopniu jest to efektem licznych badań prowadzonych w różnych regionach Polski, w okresie drugiej połowy XX wieku (BUSZKO i NOWACKI 2000). Ponowna intensyfikacja badań nad motylami Polski nastąpiła na przełomie XX i XXI wieku, co zaowocowało szeregiem publikacji omawiających lokalne fauny motyli, bądź prezentujących stwierdzenia nowych lub rzadkich w Polsce gatunków sówek (BUSZKO i NOWACKI 2017, NOWACKI i BUSZKO 2019). Pomimo to z obszaru Polski systematycznie prezentowane są nowe informacje dotyczące dynamiki fauny sówek na przestrzeni ostatnich lat. W niniejszej pracy przedstawiono nowe stanowiska dwunastu, rzadkich w kraju, gatunków sówkowatych wykazanych z różnych regionów Polski.

Material i metody

Informacje dotyczące zaprezentowanych gatunków pochodzą z niepublikowanych badań i obserwacji terenowych przeprowadzonych na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci. Omawiane osobniki motyli odłowione zostały na światło przez: Janusza SOSIŃSKIEGO (JS) aktualnie zbiory Wydziału Biologii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Romualda SZPORA (RS) aktualnie zbiór autorski przechowywany przez Panią Magdalenę PASEK z Dzierżo-

niowa, wnuczkę śp. Romualda SZPORA oraz autorów: Janusza NOWACKIEGO (JN) i Romana WĄSALĘ (RW) i znajdują się w ich zbiorach.

Wyniki

Poniżej przedstawiono w układzie systematycznym nowe informacje dotyczące występowania przedstawicieli rzadkich gatunków Noctuidae w Polsce.

Trichoplusia ni (HÜBNER, 1803)

- WS52 Karkonosze, Śnieżka, 25 VIII 2022, 1 ex., leg. JN i RW.

Jest to gatunek kosmopolityczny, licznie występujący w strefie podzwrotnikowej na większości kontynentów. W niektóre lata, w ramach migracji, zalatuje do środkowej, a nawet do północnej Europy. W Polsce obserwowany sporadycznie: na Gubałowie (BATKOWSKI i in. 1972), w Białowieży (BUSZKO i in. 1996), w Jędrzejowicach w Masywie Ślęży (NOWACKI i SZPOR 1989), a w 2022 roku także w Legnicy (NOWACKI i BEREZOWSKI 2023), okolicach Jasła (NOWACKI i in. 2023) oraz Poznaniu (NOWACKI i MATUSZEWSKI w druku).

Acontia lucida (HUFNAGEL, 1766)

- EB51 Góry Pieprzowe, 21 VII 1970, 2 exx. leg. RS.
Jest to gatunek o zasięgu euroszyberyjskim, który w Europie występuje na obszarze południowej

i środkowej części kontynentu. W Polsce obserwowany do lat 70-tych XX w., jako bardzo rzadki, w różnych regionach kraju: Szczecin (URBAHN i URBAHN 1939), Poznań (NOWACKI i WĄSALA 2018), Toruń, Stronno (PRÜFFER i SOŁTYS 1974), Grudziądz (SPEISER 1903), Puszcza Augustowska (NOWACKI i RUDNY 1992), Bircza (BIELEWICZ 1973), Warszawa (PATRYN 1947), rez. Grabowiec (KOSTROWICKI 1953), Sandomierz (KARPOWICZ 1928), Pieniny (BŁESZYŃSKI i in. 1965), Brzeg, Głogów, Szprotawa, Trzebnica (WOLF 1935-1944). Współcześnie występowanie w Polsce potwierdzono jedynie na obszarze południowego Podlasia: Woźniki (NOWACKI i WASILUK 2004).

Cucullia campanulae FREYER, [1831]

- DV15 Tatry, Dolina Chochołowska, 14 VI 1997, 1 ex., leg. JS.

Jest to gatunek o zasięgu eurosyberyjskim, który występuje w południowej i lokalnie środkowej Europie. W Polsce wykazany z okolic Szczecina (URBAHN i URBAHN 1939) oraz z Masywu Gubałowski (BATKOWSKI i in. 1972). Powyższe stanowisko potwierdza występowanie gatunku na obszarze Tatr.

Cucullia gnaphalii (HÜBNER, [1813])

- FE57 Puszcza Augustowska, Rygol, 11-13 VII 2005, 1 ex., leg. JS.

Jest to gatunek o zasięgu eurosyberyjskim występujący od zachodniej Europy po góry Altaj na wschodzie. W Polsce spotykany bardzo rzadko i wykazany dotychczas z: Olsztyna (SPEISER 1903), Puszczy Augustowskiej (NOWACKI i RUDNY 1992), Pomiechowa oraz Żwiru (Ratajewo) koło Warszawy (ROMANISZYN 1929), Rytwian (KARPOWICZ 1928), Brzegu i Obornik Śląskich (WOLF 1935-1944). Powyższe stanowisko potwierdza występowanie gatunku na obszarze Puszczy Augustowskiej.

Periphanes delphinii (LINNAEUS, 1758)

- EA19 Las Szczeka ad Staszów, 28 VII 1970, 1 ex, leg. RS.

Jest to gatunek o zasięgu ponto-mediterreanym, który występuje lokalnie w południowej części środkowej Europy. W Polsce wykazany z pojedynczych stanowisk głównie w południowej części kraju, jako bardzo rzadki, do połowy XX wieku: Kielce (BIEŻANKO 1923), rez. Grabowiec (KOSTROWICKI 1953), Koprzywnica (KARPOWICZ 1928), Tenczynek koło Krakowa (RAZOWSKI i PALIK 1969), Głogów, Wrocław (WOLF 1935-1944), a także Nowy Dwór koło Warszawy (ROMANISZYN 1929), Poznań (SCHUMANN 1903), Gdańsk, Sorkwity (SPEISER 1903) oraz Stronno (PRÜFFER i SOŁTYS 1974). Powyższe

stanowisko potwierdza występowanie gatunku na obszarze Ziemi Sandomierskiej w drugiej połowie XX w.

Luperina nickerlii (FREYER, 1845)

- WS87 Żagań, 25-26 VIII 2011, 22 exx., leg. RW.
Jest to gatunek o zasięgu atlantycko-mediterreanym. W Europie środkowej znany z Austrii, Czech, Niemiec oraz Polski gdzie wykazany został jedynie z zachodnich regionów kraju: Dąbrowa koło Lubka (NOWACKI 1996) oraz Ławszowa koło Bolesławca (KOKOT i HYJEK 2011).

Aporophyla nigra (HAWORTH, 1809)

- WT83 Jezioro Wysokie ad Brody, 18 IX 2012, 1 ex., leg. RW.

Jest to gatunek o zasięgu atlantycko-śroziemnomorskim. W Polsce występuje lokalnie, jako bardzo rzadki, wyłącznie w zachodniej części kraju od Pomorza Zachodniego przez Pojezierze Lubuskie po Dolny Śląsk: Mielenko Drawskie (WĄSALA 2023), Lubliniec (WOLF 1935-1944), Szprotawka (NOWACKI i SZPOR 1989), Żagań (NOWACKI i in. 1997), Parowa (MALKIEWICZ i in. 2002). Historycznie wykazany także z Lubyczy Królewskiej na Roztoczu (ROMANISZYN 1929).

Peridroma saucia (HÜBNER, [1808])

- DF57 Pieniny, Sromowce Niżne, 12 IX 2006, 1 ex., leg. JS.
- DV25 Tatry, Murzasichle, leśniczówka Brzeziny, 21 X 1998, 1 ex., leg. RW.

Jest to gatunek kosmopolityczny, rozwijający się głównie w rejonach subtropikalnych, migrując każdego roku daleko na północ. W Polsce migrujące osobniki spotykano pojedynczo w różnych regionach kraju od Pomorza po Dolny Śląsk i Bieszczady. Z Pienin pomimo wieloletnich badań wcześniej nie wykazywany (BŁESZYŃSKI i in. 1965, NOWACKI i WĄSALA 2008).

Dichagyris flammatra

(DENIS & SCHIFFERMÜLLER, 1775)

- DV25 Tatry, Mały Giewont, 31 VII 2001, 1 ex., leg. RW.

Jest to gatunek o zasięgu ponto-mediterreanym, występujący w ekosystemach stepowych i półpustynnych obszarów klimatu podzwrotnikowego od Centralnej Azji na wschodzie, po południowo-zachodnią Europę i północno-zachodnią Afrykę. Na pozostałym obszarze Europy pojawia się nieregularnie jako migrant. W Polsce migrujące osobniki obserwowano bardzo rzadko w różnych regionach

kraju: Gdańsk (SPEISER 1903), Olchowa koło Leska (ROMANISZYN 1929), okolice Łodzi (ŚLIWIŃSKI 1995), Masyw Gubałowski (BATKOWSKI i in. 1972), Jedlicze koło Krosna (NOWACKI i in. 2023). Powyższe stanowisko potwierdza występowanie migracji gatunku nad obszarem Tatr.

Chersotis multangula (HÜBNER, [1803])

- DV86 Beskid Sądecki, Milik ad Muszyna, 22 VI 2023, 14 exx., leg. JN.

Jest to gatunek o zasięgu ponto-mediterreanickim. W Polsce występuje na rozproszonych stanowiskach w pasie wyżyn i niskich gór od Dolnego Śląska po Małopolskę: Wojcieszów w Górach Kaczawskich (JÓZEF CZUK i in. 2012), Mielnik koło Bystrzycy Kłodzkiej (MALKIEWICZ i KOKOT 2003), Ścinawka Dolna koło Kłodzka, Szklarska Poręba, Strzegom, Wałbrzych, Zaręba koło Lubania (WOLF 1935-1944), Ligota Dolna (BIELEWICZ 1966), Pogórze Cieszyńskie (STUGLIK 1936), okolice Zawiercia (MASŁOWSKI i MASŁOWSKI 1936), Mirów (NOWACKI i WĄSALA 2006), okolice Krakowa: Mników, Podgórkę, Sanka, Wrzosa (RAZOWSKI i PALIK 1969), rez. Grabowiec (KOSTROWICKI 1953), Pieniny (NOWACKI i WĄSALA 2008).

Spaelotis suecica (AURIVILLIUS, 1890)

- FE57 Puszcza Augustowska, Mikaszówka, 12 VII 2004, 1 ex., leg. JS.

Jest to gatunek o zasięgu euroszyberyjskim. W Polsce występuje bardzo lokalnie i rzadko, głównie w północnej i wschodniej części kraju. Dotychczas wykazany z rez. Las Piwnicki koło Torunia, Białogóry na wybrzeżu Bałtyku i okolic Zwierzyńca na Roztoczu (NOWACKI i SOSIŃSKI 1993), Chotyche na Południowym Podlasiu (NOWACKI i WASILUK 2004) oraz Sadowne koło Węgrowa na Mazowszu (NOWACKI i in. 2023). Z Puszczy Augustowskiej wcześniej nie był wykazywany.

Xestia agathina (DUPONCHEL, 1827)

- WT10 Czerna ad Żagań: 1 IX 2000, 1 ex., leg. RW, 31 VIII 2002, 7 exx., leg. JS., 24 VIII 2001, 1 ex., leg. JS, 31 VIII 2002, 7 exx., leg. JS.

Jest to gatunek o zasięgu atlantycko-śroziemnomorskim, który w Polsce występuje lokalnie i rzadko, głównie w północnej i zachodniej części kraju: Pobrzeże Bałtyku: Mrzeżyno (WĄSALA 2023), Osetnik koło Sasina, Białogóra (NOWACKI 1994), Wężyska koło Gubina (NOWACKI i SOSIŃSKI 1998), Ławszowa koło Bolesławca (MALKIEWICZ i in. 2002) oraz Kozłów koło Szprotawy (NOWACKI i BEREZOWSKI 2023).

Podziękowanie

Autorzy składają podziękowanie Pani Magdalenie PASEK z Dzierżoniowa oraz dr hab. Szymonowi KONWERSKIEMU z UAM w Poznaniu za udostępnienie zbiorów, którymi się opiekują.

Podsumowanie

W pracy zaprezentowano nowe stanowiska 12 gatunków Noctuidae z różnych regionów Polski. Większość stanowią gatunki występujące w Polsce bardzo rzadko lub o niedostatecznie poznanej rozmieszczeniu. Na szczególną uwagę zasługują: *A. lucida*, *C. campanulae*, *C. gnaphalii* oraz *P. delphinii*, które historycznie wykazywane były jako bardzo rzadkie z nielicznych stanowisk, a od dłuższego czasu nie obserwowane. Zaprezentowane stwierdzenia występowania tych gatunków potwierdzają ich występowanie w Polsce. Z kolei stanowiska rzadkich gatunków: *S. suecica* oraz *C. multangula* są pierwszymi stwierdzeniami tych gatunków odpowiednio w Puszczy Augustowskiej i Beskidzie Sądeckim. Godnymi uwagi są także: *T. ni*, *P. saucia* oraz *D. flammatra*, które jako gatunki migrujące pojawiają się w Polsce bardzo nieregularnie i rzadko.

SUMMARY

The paper presents new locations of 12 species of Noctuidae from different regions of Poland. Majority of species are considered as rare in Poland or their distribution being inadequately known at this point in time. The species *A. lucida*, *C. campanulae*, *C. gnaphalii* and *P. delphinii* deserve special attention as their historical presence has been limited to few locations and they have been unrecorded for a longer period of time. The presented occurrences confirm the presence of said species in Poland. On the other hand, the presence of rare species *S. suecica* and *C. multangula* are their first sightings in Puszcza Augustowska forest and Beskid Sądecki Mts. Also worthy of mention are species *T. ni*, *P. saucia* and *D. flammatra* which are migratory species and have been recorded in Poland rarely and irregularly in the past.

PIŚMIENNICTWO

- BATKOWSKI S., PALIK E., SZPOR R. 1972. Motyle większe Tatr Polskich. Polskie Pismo Entomologiczne, **42**: 637-688.
- BIELEWICZ M. 1966. Motyle Kamiennej Góry w Ligocie Dolnej pow. Strzelce Opolskie. Roczniki Muzeum Górnośląskiego, Przyroda, **3**: 1-72.
- BIELEWICZ M. 1973. Motyle Bieszczadów Zachodnich i Pogórza Przemyskiego, Cz. I tzw. Macrolepidoptera. Roczniki Muzeum Górnośląskiego, Przyroda, **7**: 1-170.
- BIEŻANKO C. 1923. Motyle okolic Kielc. Część I. Macrolepidoptera. Prace Komisji Matematyczno-Przyrodniczej Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, Seria C, **2** (3): 145-212.

- BŁESZYŃSKI S., RAZOWSKI J., ŻUKOWSKI R. 1965. Fauna motyli Pienin. *Acta Zoologica Cracoviensia*, **10**: 375-493.
- BUSZKO J., KOKOT A., PALIK E., ŚLIWIŃSKI Z. 1996. Motyle większe (Macrolepidoptera) Puszczy Białowieskiej. *Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody*, **15**: 3-46.
- BUSZKO J., NOWACKI J. (red.) 2000. The Lepidoptera of Poland. A Distributional Checklist. *Polish Entomological Monographs*, **1**: 1-176.
- BUSZKO J., NOWACKI J. (red.) 2017. A Distributional Checklist of the Lepidoptera of Poland. *Polish Entomological Monographs*, **13**: 1-222.
- JÓZEF CZUK S., JÓZEF CZUK J., JÓZEF CZUK I. 2012. Badania fauny motyli nocnych nieczynnego kamieniołomu dolomitów krystalicznych „Silesia” w Wojcieszowie. *Sówkowate (Noctuidae)*. *Przyroda Sudetów*, **15**: 101-110.
- KARPOWICZ S. 1928. Spis łuskoskrzydłych Ziemi Sandomierskiej II. *Polskie Pismo Entomologiczne*, **7**: 93-122.
- KOKOT A., HYJEK A. 2011. Motyle większe (Macrolepidoptera) Borów Dolnośląskich. *Przyroda Sudetów*, **14**: 83-110.
- KOSTROWICKI A.S. 1953. Studia nad fauną motyli wzgórz kserotermicznych nad dolną Nidą. *Fragmenta Faunistica Musei Zoologici Polonici*, **6** (16): 263-447.
- MALKIEWICZ A., KOKOT A., KANIA J. 2002. Nowe dane o rzadkich gatunkach motyli (Lepidoptera) na terenie Borów Dolnośląskich i Sudetów. *Przyroda Sudetów Zachodnich*, **5**: 123-128.
- MALKIEWICZ A., KOKOT A. 2003. Nowe dane o rzadkich gatunkach motyli (Lepidoptera) na terenie Borów Dolnośląskich i Sudetów – kontynuacja. *Przyroda Sudetów Zachodnich*, **6**: 137-150.
- MASŁOWSKI L., MASŁOWSKI M. 1936. Motyle okolic Zawiercia. III. Uzupełnienia i sprostowania. *Fragmenta Faunistica Musei Zoologici Polonici*, **2** (32): 403-451.
- NOWACKI J. 1994. Struktura zasięgów sówkowatych (Lepidoptera, Noctuidae) w pasie wydmy nadmorskich polskiego wybrzeża Bałtyku. *Wiadomości Entomologiczne*, **12** (Supl.): 1-127.
- NOWACKI J. 1996. *Luperina nickerlii* (Freyer) nowy dla fauny Polski przedstawiciel sówkowatych (Lepidoptera, Noctuidae). *Wiadomości Entomologiczne*, **15**: 167-170.
- NOWACKI J., BEREZOWSKI A. 2023. Materiały do poznania rozmieszczenia sówkowatych (Lepidoptera: Noctuidae) na obszarze Dolnego Śląska. *Wiadomości Entomologiczne*, **42** (online 10A): 69-72.
- NOWACKI J., BUSZKO J. 2019. Atlas motyli Polski. Część IV. Sówki. Grupa Image, Warszawa, 564 ss.
- NOWACKI J., CHMIELOWIEC P., ŁUPIŃSKI D., ZAMORSKI R. 2023. Materiały do poznania rozmieszczenia sówek (Lepidoptera: Noctuoidea: Erebidae, Noctuidae) w wschodniej Polsce. *Wiadomości Entomologiczne*, **42** (online 13N): 30-31.
- NOWACKI J., FUGLEWICZ E., FUGLEWICZ S. 1997. Nowe stanowiska interesujących gatunków sówkowatych (Lepidoptera: Noctuidae) w zachodniej Polsce. *Wiadomości Entomologiczne*, **16**: 57.
- NOWACKI J., MATUSZEWSKI Ł. (w druku). Materiały do poznania rozmieszczenia sówkowatych (Lepidoptera: Noctuidae) na obszarze Polski. *Wiadomości Entomologiczne*.
- NOWACKI J., MAZUR K., ZAMORSKI R. 2023. Materiały do poznania rozmieszczenia sówek (Lepidoptera: Noctuoidea: Erebidae, Noctuidae) na obszarze Beskidu Niskiego i Pogórza Środkowobeskidzkiego. *Wiadomości Entomologiczne*, **42** (online 14A): 93-98.
- NOWACKI J., RUDNY J. 1992. Sówkowate (Lepidoptera, Noctuidae) Puszczy Augustowskiej. *Wiadomości Entomologiczne*, **11**: 37-57.
- NOWACKI J., SOSIŃSKI J. 1993. *Spaelotis clandestina* (Harris, 1841) – nowy dla fauny Polski przedstawiciel sówkowatych (Lepidoptera, Noctuidae). *Wiadomości Entomologiczne*, **12**: 223-226.
- NOWACKI J., SOSIŃSKI J. 1998. Nowe stanowiska rzadkich gatunków sówkowatych (Lepidoptera: Noctuidae) z zachodniej Polski. *Wiadomości Entomologiczne*, **16**: 234.
- NOWACKI J., SZPOR R. 1989. *Apamea illyria* (Freyer, 1852) nowy dla fauny Polski oraz kilka rzadkich w kraju gatunków sówkowatych (Lepidoptera, Noctuidae). *Przegląd Zoologiczny*, **33**: 101-104.
- NOWACKI J., WASILUK D. 2004. Sówkowate (Lepidoptera, Noctuidae) środkowego Podlasia. *Wiadomości Entomologiczne*, **23** (Supl.): 1-54.
- NOWACKI J., WAŚALA R. 2006. Sówki (Lepidoptera: Noctuoidea: Nolidae, Erebidae, Noctuidae) środowisk naskalnych w okolicy Mirowa na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej. *Wiadomości Entomologiczne*, **25**: 105-124.
- NOWACKI J., WAŚALA R. 2008. The Noctuids (Lepidoptera, Noctuidae) of Xerothermic Rock Swards in the Pieniny Mts. *Polish Entomological Monographs*, **4**: 1-60.
- NOWACKI J., WAŚALA R. 2018. The noctuids (Lepidoptera, Noctuoidea: Erebidae, Nolidae, Noctuidae) of Wielkopolska. *Polish Entomological Monographs*, **15**: 1-96.
- PATRYN W. 1947. Spis motyli dziennych (Rhopalocera) i nocnych (Noctuidae) zebranych w okolicach Warszawy. *Polska Akademia Umiejętności. Materiały do Fizjografii Kraju*, **5**: 1-50.
- PRÜFFER J., SOLTYS E. 1974. Motyle Ziemi Chełmińskiej i terenów sąsiednich. *Studia Societatis Scientiarum Torunensis, Seria E: Zoologia*, **10**: 1-88.
- RAZOWSKI J., PALIK E. 1969. Fauna motyli okolic Krakowa. *Acta Zoologica Cracoviensia*, **14**: 217-310.
- ROMANISZYN J. 1929. Fauna motyli Polski. I. *Prace Monograficzne Komisji Fizjograficznej*, **6**: 1-552.
- SCHUMANN E. 1903. Die in der Provinz Posen beobachteten Großschmetterlinge. *Zeitschrift der Naturwissenschaftlichen Abteilung der Deutschen Gesellschaft für Kunst und Wissenschaft in Posen*, **9**: 33-109.
- SPEISER P. 1903. Die Schmetterlingsfauna der Provinzen Ost- und Westpreussen. *Beiträge zur Naturkunde Preussens*, **9**: 1-148.
- STUGLIK Z. 1936. Rozmieszczenie motyli większych w zespołach roślinnych Pogórza Cieszyńskiego. *Wydawnictwa Śląskie, Prace Biologiczne*, **1**: 163-216.
- ŚLIWIŃSKI Z. 1995. Sówki (Noctuidae, Lepidoptera) Wyżyny Łódzkiej. *Biuletyn Entomologiczny*, **4/3**: 1-6.
- URBAHN E., URBAHN H. 1939. Die Schmetterlinge Pommerns mit einem vergleichenden Überblick über den Ostseeraum. *Stettiner Entomologische Zeitung*, **100**: 185-826.
- WAŚALA R. 2023. Range dynamics of noctuid moths (Lepidoptera: Noctuoidea: Erebidae, Nolidae, Noctuidae) in north-western Poland. *Polish Entomological Monographs*, **20**: 1-171.
- WOLF P. 1935-1944. Die Grossschmetterlinge Schlesiens, Teil 3. Band I-II, Auf Veranlassung des Vereins für schlesische Insektenkunde zu Breslau. *Karl Vater, Breslau*: 161-344.